

VÄRLDENS SÄMSTA BROTTSOFFER

OM MÄNS VÅLD MOT MISSBRUKANDE KVINNOR
OCH PSYKISKT FUNKTIONSHINDRADE KVINNOR

VARFÖR EN SKRIFT OM KVINNOR SOM ÄR MISSBRUKARE ELLER PSYKISKT FUNKTIONSHINDRADE?

Den sista skriften i Nationellt Råd för Kvinnofrids skriftserie har vi valt att kalla "Världens sämsta brottsoffer". Vi vill genom skriften fästa uppmärksamhet på den situation som vissa missbrukande och psykiskt funktionshindrade kvinnor lever i. De kvinnor som denna skrift handlar om passar ofta inte in i ramen för de perfekta brottsoffren. De kan ha svårt för att förklara, i deras omgivning anmäler man inte någon för polisen, de är vana att inte bli trodda, de får "skylla sig själva":

Men även dessa kvinnor skall omfattas av samhällets arbete med att nå kvinnofrid.

Efter förslag i Kvinnofridspropositionen 1998 skärpte Sveriges Riksdag lagstiftningen vad gäller våld mot kvinnor. Då infördes bl.a. brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning, socialtjänstlagen kompletterades med nya bestämmelser och jämställdhetslagen förtydligades. Riksdagen antog även då, 1998, den lag som kriminaliserar köp av sexuella tjänster och som fortfarande är unik i världen.

Regeringens förslag till åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor, prostitution och sexuella trakasserier berörde ett brett fält av områden och hade tre centrala utgångspunkter:

- Lagstiftningen skall förbättras och skärpas
- Förebyggande åtgärder skall vidtas
- Utsatta kvinnor ska få ett bättre bemötande

Sommaren 2000 inrättade regeringen Nationellt Råd för Kvinnofrid. Detta råd har i uppdrag att fördjupa kunskaperna om mäns våld mot kvinnor, samt finna ytterligare vägar för att skydda kvinnor mot det våld som alltjämt förekommer.

Regeringen valde ut några särskilt prioriterade arbetsområden. Sommaren 2002 fick rådet två "nya" områden att bearbeta.

- Mäns våld mot missbrukande kvinnor
- Mäns våld mot kvinnor med psykiska funktionshinder.

En missbrukande kvinna eller en kvinna med psykiska funktionshinder känner sig ofta sviken och lurad. Ingen ser henne! Inom vården saknas ofta både tid och specialkunskaper. Att bli trodd är svårt! Personer som möter dessa kvinnor ser en missbrukare/

sjuk person – inte en kvinna som utsatts för misshandel.

Vem tar ansvar för dessa kvinnor som misshandlats?

Vid ett ”runda-bords-samtal” i Rosenbad berättade en kvinna hur svårt det är att aldrig ”bli sedd”. När hon till sist mötte EN person som uttalade sitt stöd för henne och sa: ”Jag tror på det Du säger!” – kunde hon börja sin väg tillbaka till ett s.k. normalt liv.

Anna Videll har intervjuat och samtalat med ett antal kvinnor med svåra missbruksproblem och sedan skrivit en stor del av texten i denna skrift. Alla de kvinnor som samarbetat med henne skall ha ett stort tack!

Wiveca Holst och RSMH har bidragit med text gällande de psykiskt funktionshindrade kvinnornas situation.

Lena Karlsson – Alla Kvinnors Hus – har låtit sig intervjuas och är kritisk till de som bör vara de ansvarstagande för vård då det gäller kvinnor som är missbrukare eller psykiskt sjuka och som också utsatts för våld.

Karin Alfredsson har sammanställt skriften.

Stockholm i juni 2003

Margareta Winberg
Ordförande
Nationellt Råd för Kvinnofrid

Ingegerd Sahlström
Projektledare
Nationellt Råd för Kvinnofrid

INNEHÅLL:

Julhandel i Stockholms city	6
Kvinnorna	6
Layla	6
Nettan	7
Git	7
Frida	10
Anna	11
Lisa	11
Var finns hjälp att få?	14
Klaragården	14
Vilan	14
Sjukvården	15
Polisen	15
Vad gör kvinnojourerna?	17
Vad säger forskningen?	18
Det ideala brottsoffret	18
Hade de överlevt om de inte varit missbrukare?	19
Vikten av att ställa rätt frågor	21
Undersökning av våld mot missbrukare 2003	21
Kvinnojourernas inställning till missbrukande kvinnor	22
De psykiskt funktionshindrade	26
Hos kuratorn	26
Kvinnorna	26
Eva	26
Monica	27
Var finns hjälp att få?	29

JULHANDEL I STOCKHOLMS CITY

En vanlig eftermiddag i Stockholm City. Det är december månad och julen står för dörren. Gatorna är fyllda med människor. På gatan ligger en ung kvinna och skriker, böjd över henne står en man och sparkar. Hela hennes ansikte är uppsvullet, det rinner blod från näsan och hon ser sliten ut. Mannen skriker könsord och drar och sliter i henne. Han är påverkad av något och ser helt galen ut.

De flesta går förbi och låtsas inte se vad som händer, andra ställer sig och stirrar med en blick av förakt och avsmak.

Till slut sliter mannen upp kvinnan från marken och drar iväg med henne, hon försöker streta emot men han har henne i ett fast grepp. Till sist slänger han in henne i en väntande bil med orden –"in med dig din jävla pundkossa!"

De vanliga svenskarna, i brådskan med sina julklappar, kommenterar: "Ja, ja, ett fyllebråk, titta så hon såg ut, hon var ju inte ens nykter. Sådana där får skylla sig själva!"

KVINNORNA

LAYLA

Layla var 33 år gammal, en vacker kvinna med stark integritet som inte bar ett spår av allt hon varit med om. Hon var stolt, med viss misstänksamhet och distans. Hon berättade sin historia som om den handlade om någon annan.

Redan som liten blev Layla utsatt för incest av en familjemedlem.

– Jag lärde mig som barn hur behagfull man bör vara mot män, berättade Layla.

Hon var ung när hon träffade den man som hon förälskat fick två barn tillsammans med.

– Utåt sett var vi den perfekta familjen och det perfekta paret, berättade hon. Men bakom den sociala fasaden dolde sig en annan verklighet.

– Han utsatte mig för alla typer av kränkningar, sexuellt våld, fysisk som psykisk misshandel. Sakta men säkert började jag tro att felet låg hos mig. Allt fler lugnande tabletter krävdes för att bedöva mina känslor och för att kunna stå ut i det dubbelliv jag levde i. Vi hade gott om pengar och alla tyckte han var en trevlig man.

– Jag anmälde honom aldrig, för vem skulle tro på min historia.

Layla levde i sin förljugna värld under tio år, isolerade sig, tog på sig all skuld och sjönk djupare in i sitt tablettberoende. Bokstavligt hotad till livet klev hon till slut ut genom dörren och flydde in i de tunga drogernas värld. När hon var närmare trettio år tog hon sin första sil heroin. Den spräckte fasaden för gott och hon släppte allt, utom kontakten med barnen. Den behöll hon under alla år.

– Jag använde min kropp. Sex var det enda sätt jag kände till för att närma mig en man.

Hon blev slav till heroinet, för att stänga av känslorna.

Hösten 2002 blev Layla tillfångatagen av några män som hon var skyldig pengar.

De läste in henne i en källare där de tryckte i henne droger, våldtog och torterade henne.

Till slut stormade polisen in och befriade henne.

– De försökte få mig att anmäla men jag flydde hals över huvud.

Layla har under alla år som hon varit utsatt för

misshandel trots att det berott på henne. Inte en enda gång tog hon kontakt med en kvinnojour.

Vid jultid 2002 hade Layla brutit med drogerna, flytt från staden där de senaste övergreppen ägt rum, påbörjat en behandling och bodde i en inackorderingslägenhet. Hon berättade hur glad hon var över sina nya kvinnliga vänner – hon var inte van att umgås med andra kvinnor. Hon hade kontakt med sina två barn, hennes mål var att bli drogfri och börja bygga upp sitt liv igen. Hon hade börjat bearbeta sitt livs alla trauman och övergrepp.

Lördagen den 1 februari 2003 tog Layla sitt liv på sitt rum med hjälp av en dödlig dos gift...

Hon hade städat, gjort en lista med namn som polisen skulle kontakta och skrivit ett brev till sina barn samt ett avskedsbrev till den kvinna som betytt mycket för henne under de senaste månaderna.

NETTAN

Nettan har levt i 44 år, i 20 av dem som sprutnarkoman. Hon har bott i bilar, i husvagnar, soprum och trappuppgångar. Olika män har hela tiden misshandlat henne.

– Jag anmälde inte en enda. Jag var ju själv kriminell, därför kunde jag ju inte vara ett brottsoffer. Ena stunden utsatte jag andra för brott och i nästa stund blev jag själv utsatt. Att vara ett offer tillhörde på något sätt Svenssonlivet. Och jag var minsann ingen Svensson.

Att bli slagen varje dag var vardagsmat för Nettan. Om hon någon dag inte blev slagen kändes det som om något saknades.

– Jag levde med en man vars största nöje var att spela rysk roulett med mig framför pistolpipan. Varje dag var jag utsatt för skenavrättningar. Ändå anmälde jag honom aldrig.

Att bli en "golbög" är den lägsta nivå man kan komma till i den kriminella världen. Man tjallar inte.

– Jag stod redan på nedersta trappsteget i det vanliga samhället. Vem vill stå längst ned i den kriminella världen?

Nettan var psykologiskt bunden till mannen.

– Jag fick en kick av våldet, det var spännande och farligt.

Han var också Nettans enda trygghet och han gav henne droger och kärlek. Hon kunde inte släppa taget.

– Mitt självförtroende utplånades. Jag hittade massor av ursäkter för att han slog mig.

Nettan behövde allt starkare droger för att slippa känna. Mannen försåg henne med knarket.

När Nettan sönderslagen vände sig till sjukvården var deras första fråga: "Vad har du tagit för droger?" De intresserade sig inte för skadorna. Hon berättade ingenting, blev snabbt omklädd och utskickad igen. "Du medicinerar väl bort din smärta själv?", sa läkaren.

– Mannen som misshandlat satt utanför och väntade på mig.

– En dag kom jag in på akuten med armarna uppskurna av knivar och med ett stort bettsår i benet. Läkaren såg på mig med avsmak och sade: "Dig kan vi inte göra något åt."

Nettan fick ingen behandling och kördes på porten av sjukhusets väktare.

– Alla såg mig som Knarkaren, inte som en Miss-handlad kvinna. Själv höll jag med. "Skyll dig själv", sa jag till mig själv "du har förbrukat dina rättigheter för länge sedan."

GIT

Idag är Git 43 år, en stark kvinna med djupa ärr. Hon arbetar med vilsna ungdomar. Här kommer hennes erfarenheter väl till pass; hon vet exakt vad det inne-

»Våldet och kränkningarna ingår. Om jag hade fått hjälp att ta mig ur förhållandet när jag blev slagen, tror jag inte att jag hade stått ut så länge som jag gjort. Om jag tyckt om mig själv och haft ett egenvärde hade det varit lättare.«

bär att ha sjunkit till samhällets djupaste botten.

– Jag har varit den knarkare ingen vill se.

Under de år Git var i träsket blev hon ofta svårt misshandlad av de män hon var tillsammans med.

– Jag fick åka till sjukhus flera gånger. Det var fruktansvärt. Inte nog med att jag hade hemska skador, jag blev inte respekterad av sjukhuspersonalen heller.

Ingen ville ta i Git.

– De ville att jag skulle gå därifrån så snart som möjligt. Och skulle jag vara kvar placerades jag i ett hörn så att de andra patienterna inte kunde se mig.

Det psykiska våldet från sjukhuspersonalen kompletterades med fysiskt våld från väktare.

– Jag har blivit indragen i rum av väktare som örflade upp mig och sparkade mig och kallade mig för knarkarluder.

Ändå tog Git på sig skulden. Det var ju hon som skrikat åt dem. I hennes utsatta värld var det normalt att bli slagen.

– Men innerst inne var jag livrädd.

– Jag anmälde inte väktarna en enda gång. Att bli slagen och förnedrad av dem tillhörde liksom vardagen. Det gällde bara att hålla sig så långt ifrån dem som möjligt.

Git har levt på andra sidan lagen sedan hon var ung.

– Jag blev någon slags anti-polis och levde i ett samhälle där lagen såg ut så här:

1. Man golar (tjallar) inte.
2. Man anmäler inte.
3. Man håller sig till de likasinnade.

Varje gång polisen eller väktarna behandlat Git illa kände hon sig totalt övergiven.

– Det fanns ingenstans för mig att vända mig om jag behövde hjälp. Så jag fann tryggheten i drogerna och det kriminella livet.

Ett incident minns Git särskilt väl.

– En man som jag var tillsammans med förvandlades till ett monster. Han låste in mig i vår lägenhet och högg mig med en yxa.

Hon höll på att förblöda av huggsåret hon fått i benet.

– Framåt kvällen kunde jag äntligen fly. Jag tog mig ned i tunnelbanan och föll ihop. SL-personalen ringde polisen.

Polisen körde Git i ilfart till närmaste sjukhus. Där blev hon bemött med förakt av personalen. Läkaren som behandlade henne frågade om hon inte haft råd med julsinka till jul. Git svarade inte utan vill bara därifrån.

Polisen ville att Git skulle göra en anmälan mot mannen med yxan.

– Aldrig. Dels golar man inte och dels var jag rädd att polisen skulle hitta knarket som fanns i lägenheten. Jag var livrädd för mannen och samtidigt totalt beroende av honom.

Hon låg på sjukhuset och skämdes för att hon berättat vad som hänt och för att hon inte haft kraft att lämna mannen.

Hon kunde helt enkelt inte bryta sig loss från honom.

– När jag kom hem igen var det samme man som tröstade mig. Han var ångerfull och bedyrade hur mycket han älskade mig. Det var klart att jag förlät honom.

Men mannen fortsatte slå. Git hittade hela tiden på nya ursäkter till varför han slog.

– När jag till slut kom loss från honom tog det inte lång tid innan jag var inne i en liknande relation. Kaos var lika med kärlek för mig. Det var det enda som jag var värd; en man som slog mig.

– Ingen litade på mig och jag litade inte på någon.

De gånger någon människa var snäll mot mig blev jag misstänksam. Jag klarade inte av vänlighet. Jag sköt bort alla som var snälla och dödade mig med droger.

Under de år som Git levde på andra sidan lagen tappade hon helt tron på goda relationer.

– Idag lever jag ensam.

FRIDA

Den här tisdagsmorgonen skiljde sig något från andra morgnar i raden av hopplösa morgnar. Den var ännu värre.

Frida vaknade i soffan på Klaragården efter ett par timmars dvala. Hon mindes som i ett töcken de fyra män som gång på gång trängt in i henne. Använt kvastskäft, kukar och flaskor.

– Det får du tåla, din djävla hora. Vi gör vad fan vi vill med dig. Du är vår.

De ömsom slog henne, ömsom våldtog henne. Till sist hade hon krupit ut ifrån lägenheten. Väskan hade blivit kvar.

För elva år sedan hade Frida varit som vilken tjugotvåring som helst. Hon var just klar med floristutbildningen, arbetade i en blomsterhandel och vände barn med Johan.

Plötsligt, på Klaragårdens soffa, såg hon Johan och lilla Emma framför sig. Emma bodde nu tillsammans med Johan och hans nya fru. Hon ville adoptera flickan, ville att Emma skulle få växa upp i ett värdigt hem.

– Som om jag var död, tänkte Frida.

Tankarna fladdrade.

Men här kunde hon inte ligga.

Hon behövde pengar till heroin. Kom plötsligt att tänka på att någon frågat henne vad som var så mysigt med heroin.

– Fråga en sockersjuk vad som är mysigt med

insulin, hade Frida svarat.

Hon tog mer än vanligt idag. Orkade inte med känslorna och värken efter gruppväldtäkten. Men hon knegade på och avverkade två torskar innan det var dags för en ny sil.

Hon skaffade varorna och gick in på en toa på Stockholms Central. Med darrande händer fick hon sprutan i sig. Lugnet infann sig direkt.

– Vad gör du här din knarkarjävlar, skrek en väktare.

– Nu ger vi henne en omgång, sade kollegan och knuffade Frida så att hon föll. Smärtan i axeln var outhärdlig. De sparkade henne ut från toaletten med gemensamma krafter.

– Jag är ingen, tänkte Frida där hon satt lutad mot en byggnad mitt emot Centralen. Ingen kommer att sakna mig om jag dör. Jag hatar mig, hatar, hatar.

Det är rätt att de slår mig. Rätt åt mig. Rätt åt mig.

– Mobbad, precis som i skolan. Enda skillnaden är att pluggkompisarna bytts ut mot torskar och vakter. Djävlar vad det värker i axeln.

Hon orkade inte jobba mer utan tog tunnelbanan hem till sin lägenhet i Vasastan.

– Är det inte jag som får spö, så är det någon annan tjej, tänkte hon. Varenda djävla dag.

Hon kände sig fullständigt övergiven och tom på hopp.

– Vad skulle jag ha att hoppas på? Jag har ju grejat det här livet själv. Det är jag som är ansvarig. Och så djävla dålig som jag är kunde jag inte ha väntat mig något annat.

Frida hade träffat Ajje medan hon fortfarande levde med Johan och Emma var nyfödd. Ajje hade blixtrande ögon och lyste av sex.

Hon föll som en fura och de inledde det häftigaste förhållande hon varit med om. Sakta började hon begripa att han gick på heroin. Hon blev lite rädd,

men förträngde Johan, Emma och hela sitt tidigare liv. Ajje var som en drog.

I början var det mest sex.

Det första slaget kom efter två månader.

Sedan dröjde det inte länge innan Frida tog sin jungfrusil.

– Det är häftigt, sade han.

Frida var fast. Både i heroinet och Ajje. Han tvingade ut henne på gatan.

– Du får försörja mig på din djävla fitta.

Hon lydde.

Han behövde mycket heroin. Det gjorde hon också nu för tiden. Och heroin är dyrt. Hon sålde sin kropp till minst fyra olika män per dygn. Två för Ajje och två för henne.

– Om det ändå kunde vara normalt, tänkte hon. Jag skulle ge allt för att få tillbaka Johan och Emma. Mammans lilla, lilla Emma. Hon fick en stor klump i halsen.

Strax efter nio på kvällen öppnade Frida dörren till sin lägenhet. Hon var fullkomligt ledbruten. Det värkte i underlivet som om det hotade att trilla ut.

– Hit med stålarna, din djävla punkkossa.

Ajje skrek inifrån köket.

– Ja, välkommen hem själv du, mumlade Frida.

– Ge mig stålarna!

– Jag har inga, jag har inte kunnat jobba så bra idag. Jag har blivit våldtagen och misshandlad.

Det första slaget träffade strax ovanför ögat. Frida kröp ihop på golvet men han fortsatte att slå och sparka i magen, i bröstet, på benen.

Så drog han ut genom dörren. Längre låg Frida kvar i fosterställning.

Hon har sin nattsil kvar i stövlarna, tog den och somnade på golvet med sprutan i armen, hennes enda pålitliga vän.

ANNA

–Jag hade hellre åkt till en kvinnojour än att behöva uppsöka psykakuten då jag blev misshandlad. Det är för djävligt att det inte finns något ställe för oss. Det finns ju för ”normala” kvinnor och deras barn. Jag tycker att det är det minsta man kan begära.

– För missbrukande kvinnor tillhör det vardagen att bli slagen. Det får man stå ut med.

– Det är ju alltid den jargongen ” håll käften din djävla hora”. Det är sällan man träffar någon tjej som missbrukar som säger att hon har en snäll kille.

– Våldet och kränkningarna ingår. Om jag hade fått hjälp att ta mig ur förhållandet när jag blev slagen, tror jag inte att jag hade stått ut så länge som jag gjort. Om jag tyckt om mig själv och haft ett egenvärde hade det varit lättare. Jag jämförde mig med andra som blev misshandlade och tyckte att de var värre utsatta än jag. Jag använde det som ett försvar för att slippa rota i det som rörde mig.

LISA

Lisa berättar hur svårt det var har varit för henne att söka hjälp hos läkare och polis på grund av mannens kontrollerande beteende. Men hennes historia visar också hur beroende hon varit av mannen eftersom det inte fanns någonstans för henne att ta vägen.

–När han slog mig...jag hade jätteblåmärken... och var svullen...och allting. Då visste han att om jag lyckades komma därifrån, skulle jag gå till läkaren eller polisen. Det visste han. Så då bevakade han varenda samtal...han hade ingen annan sysselsättning än att bevaka mig. Han släppte inte iväg mig. Hade jag kommit iväg till läkaren eller polisen, då hade jag inte kommit tillbaka och då hade jag inte haft någonstans att ta vägen, för jag visste inte vart jag skulle ta vägen.

»Jag jämförde mig med andra som blev miss-handlade och tyckte att de var värre utsatta än jag. Jag använde det som ett försvar för att slippa rota i det som rörde mig.«

Till sist lyckades Lisa ändå fly från mannen. Då fick hon se hur svårt det var att få den hjälp som hon behövde när hon sökte hjälp hos kvinnojourer.

– Jag flydde till en kompis. Jag ringde allt som stod...kvinnohus och, jag ringde allt...jag visste inte vart jag skulle ringa först och främst. Jag ringde till kvinnojourer och kvinnohus och allt vad det var. Och alla sa olika saker. På ett ställe sa dom att det var fullt. På ett annat ställe sa dom: ”nä, du kan inte komma hit om du missbrukar”, ett annat: ”vi stänger klockan 2.”

Till slut fick jag tipset om att åka till socialjouren. När jag kom dit så sa dom att det var fullt på Vilan, och det enda stället dom kunde erbjuda mig var i en

husvagn på en camping utanför stan.

Utifrån de erfarenheter hon har av att söka hjälp, beskriver Lisa vilken sorts hjälp hon skulle ha velat få.

– Det finns ju ingen given hjälp att få. Dom skulle sätta ut ett gemensamt nummer eller något...”ring dit” och sedan skulle man bli slussad vidare på något vis. Till ett skyddat boende med personal som vet vad det handlar om.

(Annas och Lisas berättelser är hämtade ur ”Missbrukande kvinnors utsatthet för våld i nära relationer”, Christina Witt, C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.)

VAR FINNS HJÄLP ATT FÅ?

KLARAGÅRDEN

Klaragården ligger i Stockholm city, precis vid Klara Kyrkogård. Det är ett daghärbärge som hålls öppet endast för kvinnor, en fristad 12 timmar om dagen. Varje dag kommer 60–80 kvinnor hit. Här kan de slippa våldet, drogerna och prostitutionen. De kan ta en dusch, tvätta kläder, äta frukost, lunch och middag. Här kan de sova ett par timmar eller få någon att prata med.

700 olika kvinnor besöker Klaragården varje år. De allra flesta är hemlösa. De hemlösa kvinnorna drabbas hårdare av sin hemlöshet än männen. Många utnyttjas sexuellt och många tvingas prostituera sig. De förlorar snabbt sin kontakt med omvärlden. Enligt internationella undersökningar är våld mot kvinnor i hemmet en viktig orsak till hemlöshet.

Marianne Nyström är ansvarig för Klaragården. Hon berättar om hur kvinnorna kommer till dem med historier om hur de blivit utsatta för misshandel av sina män, våktare och prostitutionskunder.

– Ofta kommer kvinnans berättelse helt utan förvarning, säger Marianne Nyström. Det är något som hon kastar ur sig för att sedan fortsätta med det hon höll på med. Vi försöker få kvinnan att anmäla våldet men ofta varken vill eller vågar hon.

– Hon upplever dessutom inte det som hänt på samma sätt som vi. För henne tillhör våldet vardagen.

– Vi kan bara finnas till för henne just för stunden. Det finns ingenstans för henne att gå när vi stängt.

– Vårt problem är att vi inte kan hindra att kvinnan går härifrån rakt in i elden igen.

– Det känns svårt när kvinnor som blivit svårt miss-handlade tvingas ut på gatan igen på grund av att deras liv styrs av drogberoendet.

– Förra året kom en kvinna som var psykotisk hit. Hon hade försökt ta sitt liv genom att hoppa i vatten, men räddades och kördes till psykakuten. Efter ett par timmar blev hon utskriven för att de inte hade plats för henne.

VILAN

Vilan är ett inackorderingshem/korttidsboende för bland annat missbrukande kvinnor.

”Kvinnor med missbruksproblematik får inte den hjälp de behöver i och med att kvinnojourerna inte kan ta emot dem. Här på Vilan ser man problemet som hemlös och missbrukare. Kvinnorna känner sig svikna och lurade och går ut och missbrukar igen. De kvinnor som kommer hit och är påverkade och har blivit misshandlade stannar sällan någon längre tid. Vi har ingen specialkunskap i personalgruppen för att kunna ta emot misshandlade kvinnor. Här är även en stor tidsbrist att ta sig tid att lyssna på en kvinna som kommer hit i ett chocktillstånd. Vi är ofta fullbelagda och lite personal. Det upplever vi en stor frustration över. När en kvinna blivit misshandlad skulle det behövas att polisen kommer hit. Kvinnorna behöver få veta att det är okey att man kan göra en anmälan och att dom kan få hjälp. Kvinnorna behöver en mottagning där de kan få prata med någon psykiatriker eller terapeut som tar dem på allvar. Blir man trodd känner kvinnan att hon har ett mänskligt värde oavsett om hon missbrukar eller ej.” (Citater är hämtat ur ”Missbrukande kvinnors utsatt-het för våld i nära relationer”, Christina Witt, C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.)

SJUKVÅRDEN

Många kvinnor beskriver att de inte blivit väl bemötta när de kommit till sjukvården. Deras primära identitet är att de är missbrukare och inte brottsoffer som utsatts för våld. Många kvinnor har aldrig berättat för personalen vad som hänt, utan hittat på olika förklaringar till skadorna.

Södersjukhuset i Stockholm har under flera år arbetat utifrån en handlingsplan i kontakten med misshandlade kvinnor.

Kurator Gunilla Suflin på akuten berättar:

- De missbrukande kvinnorna är den absolut svåraste gruppen att fånga upp när de kommer hit.

- De har en dubbel sårbarhet, oftast ingen fast bostad och är svåra att få behålla i den efterföljande kontakten med samtal. De har en dubbel problematik, de är missbrukare och ser inte sig själva som brottsoffer.

- Ofta kommer de hit i förtvivlade tillstånd men anmäler sällan sina skador.

Gunilla Suflin upplever att kvinnorna lever i en stark symbios till mannen som slår henne, de delar oftast drogerna och kriminaliteten, och många kvinnor tror att mannen inte skulle klara sig utan henne.

Sjukhusets erfarenhet är att de missbrukande kvinnornas skador är grövre, de kommer oftast inte första gången de blir slagna utan när de är så illa tilltygade att de måste ha läkarvård.

Personalen känner en maktlöshet och ibland uppgivenhet i kontakten med de missbrukande kvinnorna. De är oftast svåra att nå och motivera till samtalskontakter.

POLISEN

Polisen har ofta samma fördomar som de flesta andra: ”Fyllebråk”, ”båda två missbrukare, då vet man ju hur det slutar”, ”hon får skylla sig själv, det

tillhör det liv som de lever i”.

Kriminalkommissarie Leif Johansson vid Stockholmspolisen:

- Värderingarna inom polisen är detsamma som gäller för ”vanliga” våldsutsatta kvinnor. Dock med undantaget att missbrukande kvinnor står ännu längre ned på samhällsstegen.

- Jag vill berätta om en verklig händelse som tydligt visar hur attityder och okunskap kränker en utsatt kvinna som vänder sig till polisen: en prostituerad kvinna besöker en av våra polisstationer tillsammans med en stödperson från en kvinnojour. Hon vill anmäla att hon blivit våldtagen. Polismannen förklarar för stödpersonen att han måste prata med sin chef eftersom han är osäker på om den gärning som den prostituerade kvinnan vill anmäla är att anse som ett brott.

- Personligen tror jag att den polismannens uppfattning finns kvar, men att den var betydligt vanligare förr.

- Jag har också en egen upplevelse som ligger ganska nära i tiden. Jag har lång polisiär erfarenhet av arbete med våldsutsatta kvinnor och barn och tycker att jag har kommit ganska långt när det gäller attityder och kunskap om våldsutsatta kvinnor.

- Vid ett tillfälle, för inte så länge sedan, såg jag en kraftigt berusad kvinna som stödde sig mot en lika berusad man. Kvinnan hade väl synliga, färska skador i ansiktet på överarmar och underben. Enligt min bedömning hade dessa skador sannolikt uppkommit genom misshandel. Min första reflektion var att kvinnan och mannen var missbrukare och åsynen av dem störde mig. Jag hade ju lämnat min arbetsplats för en skön lunchpromenad i solen. Jag ville inte se dem just nu. När jag hade passerat dem och började reflektera, först då kom insikten, ”hon har ju

»Kvinnorna behöver en mottagning där de kan få prata med någon psykiatriker eller terapeut som tar dem på allvar. Bli hon trodd känner kvinnan att hon har ett mänskligt värde oavsett om hon missbrukar eller ej.«

blivit misshandlad och kanske gärningsmannen var den som stod vid hennes sida. Hon kanske inte hade någon annan som brydde sig.”

– Jag har frågat mig själv om jag hade reagerat och agerat annorlunda om det varit en nykter fru Svensson som stått på samma ställe, lika sönderslagen?

VAD GÖR KVINNOJOURERNA?

Intervju med Lena Karlsson, ordförande i Alla Kvinnors Hus i Stockholm.

– Plötsligt kom en ny insikt: ”Herregud, här finns massor av missbrukande kvinnor som får stryk! Varför har inte kvinnojourerna gjort något!?”

– Kvinnojourerna?

– Varför inte missbruksvården, eller kommunerna, eller psykiatrin!?

– Hur kan det vara kvinnojourernas ansvar, hur kan det vara vi som ”glömt bort” de utsatta???

Lena Karlsson är upprörd. Hon är ordförande i Alla Kvinnors Hus och har visserligen precis fått 650 000 kronor från Socialstyrelsen för att förbättra villkoren för missbrukande våldsutsatta kvinnor, men i ansvarsfrågan är hon kritisk:

– Under 70- och 80-talen hade missbruksvården i Sverige gott om pengar. Även då visste alla att de missbrukande kvinnorna utsattes för våld, mer som regel än undantag. Ändå ägnades nästan inga resurser åt den frågan. Och nu är det inte missbruksvården som anklagas för att ha ”glömt bort” de misshandlade kvinnorna.

– Och vad har psykiatrin gjort för att hjälpa de psykiskt sjuka kvinnor som får stryk?

– Vi har inte glömt bort dessa kvinnor. Vi klarar bara inte av dem.

De kvinnor som missbrukar och utsätts för våld

tillhör grovt indelat två kategorier:

• Öppet missbrukande, mer eller mindre utslagna, kvinnor som nästan alltid lever i närheten av en eller flera missbrukande män.

• Dolt missbrukande, som inte berättar om sitt missbruk om de till exempel söker upp en kvinnojour för att få skydd undan våldet.

– Narkomanen eller alkoholisten måste bli av med sitt missbruk först, säger Lena Karlsson. Vi är inte experter på missbruksbehandling.

– De flesta kvinnojourer i landet är vanliga lägenheter, utan anställd personal eller dygnet-runt-bemannning. En mindre grupp frivilliga kvinnor ställer upp när de kan, men de som flyttar in i jouren måste klara sitt vardagsliv själva, utan att störa de andra för mycket. Det gör inte en aktiv missbrukare. Det blir stökigt och aggressivt, ofta våldsam, andra mammor med barn känner sig inte säkra, pengar och värdesaker försvinner...

– Många jourer har hemlig adress och måste hålla på sekretessen, för de gömda kvinnornas skull. Det är inte säkert att en aktiv missbrukare klarar det heller.

– Påtända missbrukare har svårt med rättsbegreppen.

– Därför nobbar de flesta jourer att ta emot påtända eller berusade kvinnor – även om de otvivelaktigt behöver skydd mot våldet.

Det kan vara extra svårt för den missbrukande kvinnan som redan har dåliga erfarenheter av polis och socialtjänst – att hon inte ens blir insläppt på kvinnojouren.

– Men vi klarar inte att hjälpa dem.

Däremot tycker Lena Karlsson att det borde finnas andra alternativ. Det är kommunernas och vårdens ansvar att se till att någon skyddar den misshandlade alkoholisten, lika väl som den våldsutsatta

välklädda akademikern.

– Ett annat problem för jourerna är de dolt missbrukande kvinnor som kommer till oss, på flykt undan våldet, utan att berätta om sitt missbruk. Vi känner inte igen dem, vi vet inte vad vi ska göra. Vi vet inte heller vad som kom först. Det är många som börjar dricka eller äta tabletter för att stå ut i en våldsam tillvaro.

– De kan dölja sitt missbruk för oss, kanske hålla sig helt vita under tiden på jouren, men sedan, när de kommer ut rasar allt. Ofta har vi svårt att förstå vad som hände. Vi begrep inte att de började supa eller knapra så fort de lämnade oss. Då är det svårt att hålla fast vid hur goda föresatser som helst.

Det illustrerar den nödvändiga kombinationen, den som Lena Karlsson och Alla Kvinnors Hus ska använda de 650 000 kronorna från Socialstyrelsen till:

– Vi i kvinnojourrörelsen behärskar våldets mekanismen och känner igen alla tecken när vi ser dem.

– Inom missbruksvården kan man drogernas mekanismer och känner igen alla tecken.

– Vi måste lära varandra.

Pengarna ska användas till två handledningar för personal och frivilliga, både inom kvinnohusrörelsen och missbruksvården. Kvinnohusfolket ska få hjälp att lära sig känna igen missbruket när det kommer till jouren, och missbruksbehandlarna ska lära sig mer om våldets mekanismer.

– Vi kan inte starta kvinnojourer för missbrukande kvinnor men vi behöver professionella behandlare att hänvisa till.

Inte ens Kriscentrum för kvinnor i Stockholm, en kommunal institution med dygnet-runt-bemannning, tar emot de missbrukande kvinnorna. Till skillnad från frivilligorganisationerna har kommunen ett

ansvar, tycker Lena Karlsson

– När kvinnorna fått hjälp med sitt missbruk kan vi erbjuda samtalshjälp. Många missbrukare som rehabiliterats trillar tillbaka för att de inte förstått våldet och inte har någon beredskap när det fortsätter, trots att hon är nykter.

Lena Karlsson har egen erfarenhet av psykiatri och är inte imponerad av dess insatser.

– I tretton år arbetade jag på Långbro mentalsjukhus och var aldrig med om att vi, som en del av behandlingen, diskuterade kvinnornas tidigare erfarenheter av våld och övergrepp. Ändå visste vi ju alla att oerhört många utsatts för våldtäkter, incest och våld. Men det sågs bara som en del av ett allmänt elände, inget att fokusera på.

– Vårdskunskapen måste bli en del av grundutbildningen.

Lena Karlssons förhoppning är att det ska skapas institutioner, med professionell behandlande personal, som kan ta itu med både missbruket, den psykiska sjukdomen och våldet.

VAD SÄGER FORSKNINGEN?

DET IDEALA BROTTSOFFRET

Hur ska brottsoffer uppföra sig för att deras trovärdighet inte ska ifrågasättas?

Ett idealoffer har enligt den norske kriminologen Nils Christie (1986) minst sex egenskaper:

1. Offret är svagt.
2. Offret är involverat i en respektabel aktivitet.
3. Offret är på väg till en plats som hon eller han inte kan förebrås för.

4. Gärningsmannen är i förhållande till offret i överläge och kan beskrivas i negativa termer.
5. Gärningsmannen är okänd för offret och har ingen relation till offret.
6. Offret skall ha tillräckligt med inflytande för att kunna hävda sin "offerstatus".

De kvinnor som denna skrift handlar om passar oftast inte in i ramen för de perfekta brottsoffren – eller kvinnoidealen. Många är istället:

- ♣ Aggressiva – hotfulla
- ♣ Påverkade
- ♣ Förvirrade
- ♣ Osammanhängande
- ♣ Kriminella
- ♣ Ovårdade till det yttre
- ♣ Utanför de sociala ramarna
- ♣ Har inte vårdnaden om sina barn
- ♣ Ifrågasättande och otacksamma för den hjälp som erbjuds
- ♣ Anmäler inte
- ♣ Skyddar mannen och sina droger
- ♣ Hemlösa

HADE DE ÖVERLEVT OM DE INTE VARIT MISSBRUKARE?

Inför TV-programmet "Uppdrag granskning" 2000 gjorde journalisten Katarina Wennerström research om kvinnomord. Hon fann bland annat:

"Inga-Lill misshandlas ihjäl av sin make Conny i parets hem i Strängnäs. Misshandeln pågår förmodligen i flera dagar. Avlider av kroppsskador på huvudet, även sönderstampad bröstorg, näsan är av, blåmärken över hela kroppen.

Kvällen den 1 augusti larmade en granne polis efter bråk och skrik. Grannen pratade med henne,

hon ville inte gå in till mannen igen, hon var rädd. Efter samtal nummer två skickas en patrull, som kom dit en kort stund och sedan åkte. Inga-Lill hade då inga skador i ansiktet.

Den 5 augusti larmar Conny polisen, hans fru ligger då död på golvet i sovrummet.

Mannen är även dömd för en misshandel mot frun ett år innan, då samma granne blev vittne till hur mannen sparkade sin hustru i ryggen och på benen, liggandes på gräsmattan. Inga-Lill infann sig inte på rättegång för denna misshandel.

Båda två hade alkoholproblem.

Conny dömdes till 10 års fängelse för mord och misshandel."

"Gunilla 58 år hittas död i sin bostad. Hennes sambo Roger finns i lägenheten och anhålls för dråp/mord. Han har sparkat, stampat och hoppat på hennes huvud, bröst och bål. Så kraftiga skador att hon skulle ha avlidit av dem var för sig.

Mångårig misshandel, många har sett henne hotas, förolämpas och misshandlas, ofta blåtitor och blåmärken. Inga polisanmälningar dock. Hon ville separera, men vågade inte – "Han kommer att slå ihjäl mig". Alkoholmissbruk hos dem båda. Tre döttrar sedan tidigare, ingen kontakt sedan barnen var små."

"En 46-årig man kastar ut sin sambo sedan två år, en 45-årig kvinna, från ett fönster på sjunde våningen. Kvinnan avlider omedelbart. Var på krogen tillsammans, bråk hemma, förmodligen om pengar. Mångårigt missbruk, mycket misshandel, avgiftningar osv. Tidigare samma dag noterade socialsekreteraren att kvinnan hade en bula i pannan. Färska blåmärken när kroppen hittades. Flera vittnen hörde hennes rop på hjälp och såg henne falla till marken. När polisen kom till platsen var fönstret stängt.

Mannen dömdes till livstids fängelse"

»Om frågan bara handlar om kvinnan varit utsatt för våld svarar alla de 100 tillfrågade nej, men när man ställer mer konkreta frågor kring våldet berättar alla om hur våldet sett ut. De flesta upplever våld som en normal del i livet.«

VIKTEN AV ATT STÄLLA RÄTT FRÅGOR

En undersökning från Norge, om våld riktat mot prostituerade, visar hur viktigt det är med konkreta frågor. Om frågan bara handlar om kvinnan varit utsatt för våld svarar alla de 100 tillfrågade nej, men när man ställer mer konkreta frågor kring våldet berättar alla om hur våldet sett ut. De flesta upplever våld som en normal del i livet.

Det gäller framför allt det våld som män som de lever tillsammans med står för. De reagerar starkare på det våld som de utsatts för av sina sexköpare.

UNDERSÖKNING AV VÅLD MOT MISSBRUKARE 2003

Detta är en sammanställning av enkätundersökning rörande våldssituationen hos Stockholmskvinnor med missbruksproblem. Undersökningen är genomförd i januari 2003.

Enkäterna har besvarats av kvinnor som vistades på häktet, fängelse och behandlingshem. Tanken var att även kvinnor på Stadsmissionens Klaragården skulle svara men det visade sig att det behövdes mer tid för att de skulle orka med. Kvinnorna på Klaragården lever mitt i ett kaos medan de som är på någon institution har mer ro att svara på frågorna.

Anna Widell, familjeterapeut med kvinnors våld som specialitet, har sett till att kvinnor har svarat på enkäten och Gertrud Brorsson, utvecklingssamordnare på Stockholms Stadsmission har sammanställt och analyserat svaren.

40 kvinnor har svarat på enkäten som innehöll sju huvudfrågor. Tanken med enkäten är att få en första överblick över kvinnornas situation i relation till misshandel.

Nedan följer en genomgång av hur kvinnorna svarat.

1. Har du varit utsatt för våld?

Samtliga kvinnor säger att de utsatts för våld någon gång i sitt liv. På frågan vilken typ av våld så har alla alternativen hög svarsfrekvens. Fysisk och psykiskt våld är det som alla kvinnorna har blivit utsatta för. Hälften av kvinnorna har angett att de utsatts för materiell-ekonomiskt våld. 25 kvinnor har angivit sexuellt våld. De flesta kvinnor har alltså kryssat för åtminstone tre alternativ när det svarat på frågan om vilken typ av våld som de råkat ut för.

2. Vem eller vilka har utsatt dig för våld?

Samtliga har svarat att våldet kommit från en nära anhörig. Detta handlar oftast om maken, fästmannen eller pojkvännen, men även föräldrar och andra nära anhöriga nämns. Några har också angivit flera av dessa vilket tyder på att de har varit utsatta för våld i stort sett hela livet.

Hälften av kvinnorna har angivit att de även utsatts för våld av myndighetspersoner. Vanligast är polis och/eller väktare (15 personer). I övrigt har man svarat att det är personal inom socialtjänsten, kriminalvården, behandlingshem, ungdomshem och skolan.

Tio kvinnor har angivit att de blivit utsatta för våld av okända personer där de flesta säger att det handlar om torskare (kunder till prostituerade). En kvinna berättar om mannens kompisar som har förgripit sig på henne.

Bland övriga personer nämns skolkamrater, andra missbrukare och en tar upp polis och väktare.

3. Har du anmält övergreppen?

23 kvinnor har svarat att de gjort anmälan medan 21 kvinnor inte gjort det. Flera kvinnor har svarat både ja och nej vilket tyder på att de har varit utsatta för våld mer än en gång. I ett fall har de anmält och i

andra inte. Få har svarat på frågan viken kategori de anmält så det går inte att dra några slutsatser om vilka förövare man väljer att anmäla och när man avstår.

4. Vad hände efter anmälan?

17 kvinnor har svarat att anmälan ledde till fällande dom. I sju fall lades åtalet ner och nio kvinnor drog tillbaka sin anmälan. Fyra personer har angivit annan orsak där en berättar om en polis som fick sparken och en annan som har hamnat hos JO.

5. Varför gjorde du ingen anmälan?

Här har kvinnorna givit olika anledningar vilket redovisas nedan. Gemensamt för dess svar är att ingen verkar ha känt att någon skulle tro på dem samt att de lägger skulden på sig själva och missbruket. Rädsla verkar också vara genomgående orsak.

”Var ung och vi slog varandra lika mycket”

”Rädsla för repressalier ”

”P.g.a. missbruket ”

”Vågade inte ”

”Tog på mig skulden kände inte att någon skulle tro mig”

”Hederskodex, man anmäler inte, rädsla”

”Fick skylla mig själv”

”Vem skulle tro mig”

”Ord mot ord, känt mig i underläge för att jag knar-
kar, vågade inte, dubbla känslor”

”Hade inte hjälpt, får skylla mig själv”

”Makens kompisar anmälde jag inte p.g.a rädsla, i
övrigt var jag ju barn”

”Jag trodde det var mig det var fel på. Rädslan att
inte bli trodd”

”Vågade inte rädd för ytterligare våld”

”Flydde istället”

”Då skulle jag själv åka dit”

Kvinnorna fick även frågan om berättat för någon om det våld de varit utsatt för. 25 kvinnor svarade ja och fem nej

6. Om det fanns en jour för misshandlade, missbrukande kvinnor – skulle du vända dig dit?

35 kvinnor svarade ja medan fem svarade nej.

Några av de som svarade gav också följande förklaring:

”Kanske för den psykiska terrorn”

”Tveksam, ”

”Avvaktande”

”Om jag visste att jag var välkommen”

KVINNOJOURERNAS INSTÄLLNING TILL MISSBRUKANDE KVINNOR

Här redovisas resultatet av en enkätundersökning som 2003 skickades till alla svenska kvinnojourer, organiserade i Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige (ROKS) och Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR). Alla fick samma frågor. 43 ROKS-jourer och 8 SKR-jourer svarade.

Frågorna som ställdes var:

1. Tar er kvinnojour emot kvinnor som ni vet har ett missbruk?

Ja = 6 st

Nej = 43 st

Ej svar = 1 st

Några av kvinnojourernas kommentarer:

– Vi har inte tillräckligt med resurser för det och inte heller den kompetens som krävs.

– Nej, då det bor barn i skyddat boende och de behöver trygghet. Samt att missbrukande kvinnor

också behöver lugn och ro.

– Av princip tar vi inte emot aktiva missbrukande kvinnor, eftersom vi inte tror att vi kan hjälpa dem på ett bra sätt. Men det hindrar inte att vi då och då (ganska ofta) tar emot kvinnor som senare visar sig vara alkohol- eller narkotikaberoende, eller medicinberoende. Då försöker vi göra så gott vi kan (men det är en helt annan problematik).

2. Uppskatta hur många kvinnor er kvinnojour har avvisat det senaste året på grund av att de har ett missbruksproblem.

Inga kvinnor = 6 st

1–5 kvinnor = 33 st

6–10 kvinnor = 9 st

11–20 kvinnor = 2 st

Några av kvinnojourernas kommentarer:

– Vi tar alltid emot dem om missbruksproblemet inte är det primära problemet. Men även om de verkligen är djupt nergångna i sitt missbruk kan vi i mån av plats ge hjälp och stöd till de kvinnor som själva är mycket motiverade. Vi blandar dock inte kvinnor med och utan beroendeproblematik med varandra.

– Vi har avvisat tre kvinnor med missbruksproblem i år. De är själva inte bara offer för våld utan också tungt kriminellt belastade kvinnor som äventyrar tjejernas absoluta trygghet hos oss.

– Det är allmänt känt att vi inte tar emot dem.

3. Var hänvisar ni kvinnor utsatta för mäns våld som även har missbruksproblem? Vet ni något om hur det stödet som finns inom ert område ser ut för dessa kvinnor?

– Vi hänvisar dem till den öppna psykiatriska vården, mobila teamet eller soc. Är de påverkade av alkohol

när de kommer till oss, hänvisar vi dem till tillnyktringsenheten.

– Kyrkan, socialtjänsten eller psyk. Det är dock inget som känns tillfredsställande.

– Vi välkomnar dem att komma och ta en fika, prata etc. I övrigt är det sociala jouren som gäller.

– Vet inte!

– Sociala, som har ett bra behandlingsprogram för missbrukande kvinnor

Några övriga kommentarer:

– Stödet från samhället är dåligt. I frivilligorganisationer för missbrukare finns det mest män.

– Viktigt att få fram varför vi inte tar emot boende, inte för att vi inte vill utan för att vi inte kan – brist på säkerhet för kvinnan själv (vi kan inte ta ansvar om något händer som är kopplat till missbruk) – kvinnor med missbruk tar mycket resurser (tid) både i form av anställda och ideella som inte finns idag – många gånger medföljer också problemet med kriminalitet (om man får någon boende med missbruksproblem), stölder har förekommit av både mannen och kvinnan – viktigt att påpeka att samtal med missbrukande kvinnor nekar vi ALDRIG till.

– Vi försöker etablera sociala kontakter och följer även med kvinnor till aktuella instanser om de så önskar. Önskvärt är att bilda ett nätverk runt kvinnan där kvinnojouren finns med som stöd i samtal och som resurs i den samhälliga processen. Det är viktigt att ”se” den här gruppen eftersom de har svårt att föra sin egen talan.

– Gör en anmälan till socialtjänsten. De är ofta aktuella där. Det är väldigt svårt att ta sig ur misshandel med ett missbruk och tvärtom. Det blir en ond cirkel och det uppmärksammas inte heller.

– Om kvinnan kan avstå från sitt missbruk under

»Alla kvinnor som söker psykiatrisk vård i Skåne under en given tid får en enkät med frågor om tidiga egna upplevelser och nutida egna upplevelser av våld och övergrepp. Att psykiatrin visat intresse är ovanligt.«

tiden hos oss hjälper vi henne. Om inte tar vi kontakt med socialförvaltningen. Förvaltningen har tillgång till ett antal lägenheter som man vid behov tillfälligt får disponera. Där finns det ett team som arbetar med missbrukare. Tyvärr är det alldeles för få som arbetar i teamet på grund av att alla förvaltningar sparar. Socialförvaltningen på vår ort sparar in just på missbrukarna.

– Kommunen har ett hus för missbrukare av båda könen. Dit kan vi hänvisa.

– Det händer att kvinnor med missbruksproblem likväl kan hjälpas av kvinnojouren. Vår erfarenhet är att det ofta kan vara så att kvinnan låter bli att missbruka under tiden som hon finns på jouren. Missbruket kan vara kopplat till umgänget till mannen. Vi gör en

bedömning i varje enskilt fall. Någon direkt fråga om kvinnans eventuella missbruk ställs bara om det verkligen finns anledning att tro att kvinnan inte skulle klara en vistelse på jouren. Det händer att det först efter en tids boende på jouren kommer fram att kvinnan har missbruksproblem, beroende på omständigheterna tar vi hand om situationen så som den utvecklar sig. Vi slänger inte ut någon som redan finns hos oss om hon inte uppenbart missbrukar och stör de andra kvinnorna som bor där. Hon oss lånar kvinnan en egen lägenhet av jouren därför är det inte säkert att missbruket upptäcks direkt eller att kvinnan stör någon annan.

Sammanställt av Therese Persson, ROKS styrelse och Anna Videll.

DE PSYKISKT FUNKTIONSHINDRADE

HOS KURATORN

– Guud vilken gullig man du har, säger kuratorn till den jobbiga, tokiga, förvirrade kvinnan som inte har något som helst grepp om verkligheten. Och hennes rare man som alltid följer med henne till sjukhuset. Att han orkar!

Sedan går den gullige mannen hem och talar om för sin hustru hur jobbig, tokig, förvirrad hon är. Att hon inte har något grepp om verkligheten. Det där hon försökte säga, om hur han tvingar henne till det ena och andra, det kommer aldrig någon att tro på. Vem tror på en tokkärning!?

KVINNORNA

EVA

Eva har varit psykiskt funktionshindrad i 25 år. Upprepade gånger har hon utsatts för våld från personal, andra patienter och okända människor på stan.

Men ingen har lyssnat när hon försökt berätta.

Vid första vårdtillfället, Eva var då 21 år, stod hon i mentalsjukhusets korridor och grät. Ett biträde sa åt henne att sluta. Eva kräcktes då ner hennes vita rock. Biträdet tog henne till ett förråd, gav henne ett par örfilar för att hon varit elak och låste in henne. Den natten låg Eva skrämmd och förtvivlad under landstingets filt i förrådet och tänkte att nu hade samhället till sist upptäckt vilken värdelös varelse hon var.

Allting stämde. Hon var inte värd bättre. Sådan var hennes självbild.

Tidigt i livet hade hon lärt sig att dela upp sig i två personer. Utåt spelade hon en flicka som var duktig i skolan, hade många aktiviteter och vänner. Inuti fanns hennes verkliga jag – en person med mörka hemligheter.

I hemmet hade hon från det hon var helt liten utsatts för sexuella övergrepp. Hon vågade inte berätta för någon utan tog på sig hela skulden. Hennes egentliga identitet var ”avskräde”.

I 20-årsåldern orkade hon inte längre hålla isär de två jagen, kollapsade och kom in i den psykiatriska vården. Hon fick så småningom diagnosen schizofreni, och under de följande 25 åren var hon inlagd för psykiatrisk vård, sammanlagt längre tid än när hon var hemma.

Ingenstans har läkare eller annan personal velat veta vad som hänt henne tidigare, och när hon försökt berätta har allt avfärdats som sjukdomssymptom.

Evas föräldrar hade ingen kontakt med vården utom vid ett samtal alldeles i början, och då förklarade de att vårdpersonalen inte skulle tro på Evas berättelser, eftersom det i hennes sjukdom fanns rent mytomana drag.

Själva såg de friska och välbeställda ut, och det var ju Eva som var sjuk.

Att omgivningen reducerade allt Eva sa som sjukdomssymptom upplevde hon som en akt av avskyvärt våld:

– De tog min verklighet från mig, den enda verklighet jag någonsin haft, säger hon.

Med en psykiatrisk diagnos var hon dömd och bedömd på förhand och fick vänja sig vid att ständigt bli bemött med misstro, kritik och moraliserande och ibland till och med okänsliga skämt:

– Här har vi den lilla olyckfågeln som tror att alla vill ge sig på henne.

– Här ligger den slagna hjältinnan! Lite lagom ofräsch.

– Vem tror du skulle vilja våldta dig egentligen!?

– Är det inte väldigt enkelt att skylla på andra istället för att själv ta ansvar för sitt liv?

Eva betonar att hon träffat många bra människor i vården, men menar att det finns vissa som inte har där att göra.

Upprepade gånger har hon blivit utsatt för våld och övergrepp, också i vården. En läkare har tafsat henne på bröstet när han skulle lyssna på hjärtat. Nattpersonal har försökt utnyttja henne sexuellt, andra har slagit henne. En läkare sa att hon skulle få vård enbart om hon ställde upp i ett forskningsprojekt för att testa en ny medicin. Hon gick med på det, men då medicinen gav kraftiga biverkningar i form av svår ångest, bönade hon och bad om att läkaren skulle avbryta försöket, men han vägrade:

– Du har skrivit på för fyra veckor och det får du stå ut med.

En enda gång sa hon ifrån när nattpersonalen slog henne. Hon sa att hon tänkte rapportera det morgonen efter och de svarade ”gör du det bara”. Alltså berättade hon inte den gången heller. Trots att hon förstod att våldet var fel tog hon på sig skulden.

Hon utsattes också för sexuella övergrepp av okända män som drog fördel av hennes tillstånd. Andra gånger var det patienter som hon varit inlåst med som trakasserat henne sexuellt. Det hände att hon berättade för personalen, och några gånger blev hon trodd. Men det har också hänt att hon uppmanats att vara tuffare, säga ifrån och göra motstånd.

Men det allra värsta har ändå varit försummelsen. Hur hon slussats runt i vården i så många år, enbart ”behandlad” med stora doser medicin.

Hon fick aldrig träffa någon kurator, terapeut eller

somatisk läkare trots att hon med tiden plågades allt mer av biverkningar som extrem trötthet, krypningar i benen, värk i kroppen och utebliven menstruation redan vid 30 års ålder. Ingen ville lyssna. Istället fick hon höra ”det är väl skönt att slippa mensen”.

Efter många år träffade Eva en privat terapeut som hjälpte henne att bli frisk.

Hon gick i intensiv terapi i sex år. Han behandlade henne med respekt, lyssnade på henne och tog henne på allvar. Det hade ingen gjort tidigare.

Givetvis slutade hon med medicinerna, men att lämna den psykotiska världen var inte enkelt. När hon fullt ut började förstå vilka övergrepp hon utsatts för, både tidigt i livet och senare som vuxen, blev hon psykiskt och fysiskt äcklad. Hon kräktes, kunde inte sova, förlorade hår, naglar och delar av huden. Det pågick i månader. Hon var övertygad om att hon skulle dö.

Men istället blev det som en andra födelse.

Idag är Eva verksam inom Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, RSMH. Där kan hon vara till nytta för andra i kraft av sina erfarenheter. Där kan hon arbeta med att sprida kunskap om våld och övergrepp mot psykiskt funktionshindrade. Hon är glad och arg numera, inte bitter eller uppgiven.

– Mina erfarenheter är min drivkraft, säger hon. Jag vill göra allt jag kan för att andra inte ska behöva uppleva samma våld.

MONICA

Monica har hamnat i en svår personlig kris och fått en kontaktperson genom psykiatrins öppenvård. Hon behöver någon att prata med. Eftersom hon har erfarenhet av sexuella övergrepp har hon svårt att lita på män, så hon har bett att få en kvinnlig kontaktperson.

Trots det får hon en man som kommer hem till

»Att omgivningen reducerade allt Eva sa som sjukdomsymptom upplevde hon som en akt av avskyvärt våld: –De tog min verklighet från mig, den enda verklighet jag någonsin haft, säger hon.«

henne. Till en början går det bra men snart börjar han tala med henne om sitt sexualliv. Han har problem med sin flickvän, säger han, och vill ha Monicas råd hur han ska förhålla sig, allt mer detaljerat. Vilken sorts sexuella övningar tror hon att flickvännen skulle uppskatta? Monica tycker det är jobbigt och försöker få honom att förstå att hon inte är intresserad. När han börjar ta med sig porrtidningar pratar hon med en annan kontaktperson som hon känner och som säger:

– Anmäl honom! Du är inte den första...

Monica anmäler mannen som blir omplacerad – men inte uppsagd.

Monica flyttar, kommer till ett nytt psykiatridistrikt och ber om igen att få en kvinnlig kontaktperson. Inte heller denna gång lyckas det och den man som hon tilldelas börjar med att ringa henne:

– Jag tycker det är bäst att vi träffas här, på mitt kontor, säger han. Jag vill inte komma hem till dig för då vet man ju aldrig vad du hittar på....

Monicas tillit till andra människor har aldrig varit stor. Den har inte vuxit efter detta. Och kontaktmannen kunde fortsätta någon annanstans utan att bli störd.

VAR FINNS HJÄLP ATT FÅ?

– Våldet siktar in sig där det gör ont, säger Wiveca Holst. Hon arbetar på RSMH (Riksförbundets för Social och Mental Hälsa) och driver ett projekt för kvinnor med psykiska funktionshinder.

– Den som vill plåga en synskadad möblerar om så hon inte hittar i sitt eget hem. För den rullstolsburna flyttar man rullstolen utom räckhåll. Hos den med psykiska funktionshinder riktar man in sig på den svaga självkänslan. Att inte bli sedd eller trodd, det är vardag för den som lever med en psykisk sjukdom. Sexuellt våld är också mycket vanligt.

– Förövarna är de människor som står den sjuka närmast – föräldrar, äkta män, barn, kontaktpersoner, behandlande personal, ”goda män”. Offer och förövare hittar alltid varandra.

Många psykiskt funktionshindrade har tidiga egna erfarenheter av våld och övergrepp, säger Wiveca Holst. Det kan ha varit en utlösande eller bidragande orsak till sjukdomen.

– Psykiatrin har helt enkelt inte visat något intresse för patienternas historia eller bakgrund. Så sent som på 70-talet fanns inte begreppet ”incest” i sjukvården. Man har varit mer intresserad av symptom än av bakomliggande orsaker. Symptom kan ju behandlas med mediciner. Många kvinnor jag möter är helt söndermedicinerade.

Wiveca Holst tror att själva diagnosen ofta varit felaktig. ”Borderline-personlighet”, ”kronisk schizofreni”, ”psykos” – och så behandling, med medicin:

– Tidigare var det bara män som varit i krig som kunde få diagnosen ”posttraumatiskt stresssymptom”. Nu vet vi att mängder av trauman kan ge samma symptom. Det behöver man prata om, inte bara medicinera bort.

Med pengar från Allmänna Arvsfonden driver RSMH ett projekt för att få bättre kunskap om hur många kvinnor med psykiska funktionshinder som har erfarenhet av våld och övergrepp och vilken hjälp dessa kvinnor vill ha. Alla kvinnor som söker psykiatrisk vård i Skåne under en given tid får en enkät med frågor om tidiga egna upplevelser och nutida egna upplevelser av våld och övergrepp. Att psykiatrin visat intresse är ovanligt, säger Wiveca Holst. Tillsammans med Kriscentrum för Kvinnor i Lund, som är en samverkan mellan sju kommuner och Lunds Stift, driver RSMH en försöksverksamhet med samtal för kvinnor med psykiska funktionshin-

der som utsatts för våld och/eller övergrepp.

– På fem ställen i hela Sverige finns grupper som arbetar med kvinnor som tidigt utsatts för våld och övergrepp. Fem ställen!

Omfångsundersökningen Slagen Dam* visar att 46 % av kvinnorna i Sverige har erfarenhet av våld och övergrepp. Enligt amerikanska undersökningar vet vi att det är lika vanligt bland de funktionshindrade kvinnorna med våldserfarenhet men att funktionshindrade kvinnor stannar kvar längre i destruktiva relationer förmodligen för att de inte har någonstans att ta vägen.

När det gäller psykiskt funktionshindrade kvinnor har det inte tidigare gjorts en undersökning, så vi vet inte hur vanligt det är men både svenska och internationella erfarenheter gör gällande att det är betydligt fler än 46 %. Erfarenheterna visar att det är uppemot 70 % av kvinnorna som har erfarenhet av våld och övergrepp.

– De här kvinnorna passar oftast inte in i norm-bilden av ett brottsoffer, säger Wiveca Holst. De pratar ibland långsamt och lite sluddrigt på grund av mediciner, uttrycker sig vagt eller i bilder, många kommer inte riktigt ihåg och dessutom är de vana att inte bli trodda eller sedda och det påverkar också sättet att berätta.

– Förövarna är alltid i överläge, en snäll och förstående man, en läkare eller annan vårdpersonal eller medpatienter som skyddas av personalen.

– Vi har stöttat några kvinnor att anmäla och driva saken. Det är sällan att någon fälls eller ens blir av med jobbet.

– De våldsutsatta kvinnorna kan ibland också ha svårt att förstå att det inte är normalt att utnyttjas. Om man alltid utnyttjats sexuellt behöver man hjälp att förstå att det inte ska vara så.

Här har psykiatrin ett stort ansvar. Där borde per-

sonalen kunna ställa de rätta frågorna och hjälpa patienten sortera sina erfarenheter:

– Jag tror att man inte ställer frågorna för att man är rädd för svaren.

En stor del av övergreppen sker inom vårdens ram. Tidigare, på de gamla stora mentalsjukhusen, var förövarna personal eller medpatienter.

– Jag har inte träffat någon kvinna från den gamla tidens institutioner som inte har egen erfarenhet av övergrepp, säger Wiveca Holst.

Idag sker övergreppen ofta i öppenvården och förövarna kan vara kontaktpersoner eller ”gode män”.

Hur ska man göra då?

– Vården måste bygga system där kvinnorna vågar berätta och den som lyssnar vågar lyssna, säger Wiveca Holst. Ta reda på bakgrundshistorien och låta henne tala om de hemska upplevelserna.

– Det behövs massor av utbildning, av alla människor som kommer i kontakt med psykiskt funktionshindrade kvinnor.

– Sedan måste socialtjänstens och vårdens rutiner förändras så att man träffar kvinnan ensam, utan den äkta mannen eller kontaktpersonen. Det måste vara möjligt för henne att berätta om hon utsätts för våld, utan att förövaren är med.

– Och så måste skyddet för de kvinnor som behöver hjälp förbättras. Det är ett kommunalt ansvar.

** Slagen Dam en omfångsundersökning angående mäns våld mot kvinnor.*

*Eva Lundgren professor, Gun Heimer docent
Rikskvinnocentrum.*

Nationellt Råd för Kvinnofrid är ett rådgivande organ för frågor som rör våld mot kvinnor. Det skall också vara ett forum där regeringen kan utbyta erfarenheter och idéer med företrädare för organisationer och forskare som är engagerade i frågor som rör våld mot kvinnor. Rådet skall uppmärksamma problemområden som behöver åtgärdas, exempelvis homosexuell partnermisshandel.

Nationellt Råd för Kvinnofrid är inrättat för en tidsperiod av tre år.

Följande skrifter har tidigare utkommit:

- När man slår mot det som gör ont – våld mot kvinnor med funktionshinder, sept 2001
- Kommunerna som blundar för mäns våld mot kvinnor, nov 2001
- Han var väl inte alltid så snäll – våld mot äldre kvinnor, mars 2002
- Se till mig som liten är – när pappa slår mamma, april 2002
- Man slår! Vad gör man?, sep 2002
- Vi skulle inte bli svenskar. Vi skulle lyda, mars 2003
- Kvinna slår kvinna, man slår man, homosexuell partnermisshandel, maj 2003

Ordförande: Jämställdhetsminister Margareta Winberg

Projektledare: Ingegerd Sahlström

Ledamöter: Gabriel Barqasho, Angela Beausang, Lars Gårdfeldt, Gun Heimer, Lars Jalmert, Leif Johansson, AnnCha Lagerman, Kicki Nordström, Gunnar Sandell, Eva-Britt Svensson och Barbro Westerholm.

© Nationellt Råd för Kvinnofrid, juni 2003

